

جامعه‌شناسی شعارها و انقلاب اسلامی

عنوان: جامعه‌شناسی شعارهای انقلاب اسلامی

نویسنده: دکتر محمد حسین بناهی

تهران؛ ۱۳۸۳

ناشر: مؤسسه‌ی فرهنگی دانش و اندیشه‌ی معاصر، ۳۲۲ صفحه

دکتر امیر مسعود امیرمظاهری

می‌دهد. شعارهای انقلاب، برای دانستن چگونگی برخورد انقلابیون با نظام حاکم جهت سرنگونی آن و استراتژی‌ها و تاکتیک‌های به‌کار گرفته شده در انقلاب، منابع بسیار مهمی هستند. به کمک شعارها، حرکت انقلابی، وحدت و انسجام می‌یابد و شیوه‌ی عمل انقلابی تأیید، تقویت و منتقل می‌شود. با توجه به آنچه گفته شد، ضرورت شناخت کامل‌تر ابعاد مختلف انقلاب، جمع‌آوری و مطالعه‌ی آن از اولویت بالایی برخوردار است. از راه‌های قابل اعتماد برای جمع‌آوری شعارها، فعالیت پژوهشگران در جریان انقلاب است تا با ثبت و ضبط دقیق علمی از سه منبع مهم صدور شعارها، یعنی رهبران گروه‌های دیگر و مردم شرکت‌کننده، گردآوری‌کننده و راه‌دیگر جمع‌آوری از طریق پرسش از افراد شرکت‌کننده در فعالیت‌های انقلابی است. همچنین استفاده از منابع مکتوب و رسانه‌های جمعی مانند: روزنامه، مجله، رادیو، تلویزیون، اعلامیه و غیره.

با توجه به سه روش فوق، روش اخیر که روش اسنادی در تحقیق است، استفاده شده است. در این روش، بررسی کتابخانه‌های مهم کشور و لیست سازمان‌هایی که احتمال داشت اسناد مکتوب در آن

به اعتقاد مؤلف، هر انقلابی دارای شعارهایی برخاسته از ایدئولوژی انقلاب، ایمان، آمل، احساسات عمیق و انقلابی توده‌هاست. توده‌هایی که شعارها را با خون خود فریاد می‌کنند. شعارهای انقلابی، از نظر معرفتی نیز حائز اهمیت هستند از آن‌جا که شعارهای انقلاب، یا به پای آن پیش می‌روند، همه‌ی رویدادهای مهم، فرآیند انقلاب را در بر می‌گیرند.

این کتاب، در دو بخش و شش فصل تدوین شده است. در فصل اول پس از طرح موضوع شعارهای انقلابی، منابع و تحقیقات مهم موجود معرفی شده تا بدین وسیله، اهمیت این پژوهش روشن شود.

بقیه‌ی مطالب کتاب، شامل دو بخش است. بخش اول حاوی سه فصل می‌باشد که فصل اول، به گردآوری و جداسازی شعارهای انقلاب از غیر شعارها اختصاص دارد. محقق در این فصل به چگونگی گردآوری شعارهای انقلاب اسلامی پرداخته و بیان می‌کند که هر انقلابی دارای شعارهایی است که از اسناد مهم آن انقلاب، به‌شمار می‌روند. چرا که شعارهای انقلاب، بسیاری از ابعاد مهم آن را نشان

وجود داشته باشد، تهیه شده و در جمع آوری شعارها مورد استفاده قرار گرفته است.

پس از آن، در فصل دوم چگونگی جداسازی شعارهای انقلاب از غیر شعارها مطرح شده است. تعریف شعارهای انقلاب، تعریف‌های نظری و عملیاتی، ابعاد مختلف شعارهای انقلابی و بررسی روش به کار رفته در این زمینه، از جمله‌ی مباحث این فصل‌اند. در این فصل، شعارها مورد بررسی قرار گرفته، تا شعارهای واقعی از غیر شعارها تفکیک شود.

محقق در این فصل بیان می‌کند که شعار انقلابی، عبارتی نسبتاً موزون، ساده و عامه فهم است که دسته جمعی ادا شود و با تکیه بر عواطف و احساسات توده‌ای، ارزیابی مثبت و منفی‌ای از وضع موجود، وضع ایده‌آل یا شخصیت‌های سیاسی آن را ارائه دهد و معتقد است هر شعار انقلابی، لاقال پنج ویژگی دارد:

• **ویژگی بیانی:** شعار باید از مفاهیم و واژه‌هایی که در زبان رایج جامعه موجود است، ساخته شود و با فرهنگ و ادب جامعه ارتباط داشته باشد.

• **ویژگی زبانی:** شعار باید حامل پیام خاصی باشد، مردم عادی‌ای که با آن زبان تکلم می‌کنند و به راحتی آن را درک می‌کنند.

• **ویژگی نگرشی:** شعار باید نگرش خاصی نسبت به اوضاع اجتماعی، سیاسی و اقتصادی موجود جامعه که ریشه در اعتقادات و باورهای رایج در جامعه و تجارب جمعی تاریخی مردم دارد، داشته باشد.

• **ویژگی ارزشی:** شعارهای انقلابی از ایدئولوژی انقلابی ریشه می‌گیرد که ماهیتی ارزشی دارد.

• **ویژگی سیاسی:** شعارها باید نقطه‌نظرهای جمعی را در مورد نظام سیاسی حاکم، ابعاد مختلف آن، نظام موعود و خصوصیات آن منعکس کند.

در بررسی پایانی برای جداسازی شعارها از غیر شعارها بررسی‌هایی از طریق نمونه‌گیری، تهیه‌ی پرسشنامه انجام گرفته و همچنین توسط دو داده، غیر شعار از شعار تشخیص داده شده است.

سپس محقق در فصل سوم به شعارهای انقلاب اسلامی ایران پرداخته و چهار هزار و ۱۵۳ شعار را به ترتیب الفبایی تنظیم کرده تا مراجعه، مطالعه و تحقیق در مورد آن، آسان‌تر شود.

موضوع بخش دوم کتاب، تجزیه و تحلیل جامعه‌شناختی شعارهای انقلاب اسلامی ایران است که فصل چهارم، پنجم و ششم کتاب را شامل می‌شود.

در **فصل چهارم** کتاب «چارچوب مفهومی تجزیه و تحلیل شعارهای انقلاب اسلامی ایران»، مد نظر قرار گرفته و محقق به بررسی چند نظریه‌ی مرتبط با انقلاب می‌پردازد. سپس از طریق این نظریه‌ها، چارچوب مفهومی خود را بیان می‌کند.

محقق در **فصل پنجم** «روش تجزیه تحلیل شعارهای انقلاب اسلامی»، را بیان کرده و برای روش تجزیه و تحلیل، از روش تحلیل محتوا استفاده می‌کند که برای چنین تحقیقاتی مناسب‌تر است. برای تجزیه و تحلیل شعارهای انقلاب از شش محور اصلی استفاده می‌کند که عبارتند از:

• شعارهای مربوط به نظام سلطنتی و رژیم پهلوی تا قبل از سرنگونی آن

• شعارهای مربوط به چگونگی سرنگون کردن نظام و رژیم پهلوی

• شعارهای پس از سرنگونی نظام و رژیم در رابطه با شخصیت‌ها و نهادهای سیاسی رژیم گذشته، گروه‌های سیاسی، حکومت‌های انقلابی در رابطه با مردم و نیروهای نظامی

• شعارهای مربوط به شخصیت‌های سیاسی انقلاب

• شعارهای مربوط به نظام‌ها و شخصیت‌های سیاسی خارجی، نظام بین‌المللی، نهضت‌ها و شخصیت‌های انقلابی خارجی

• شعارهای مربوط به آرمان‌ها، هدف‌ها و ارزش‌های کلی‌تر انقلاب و چگونگی تحقق آنها

هر یک از موارد بالا زیر مجموعه‌هایی است که به تفکیک به بررسی شعارهای مربوط به موارد فوق پرداخته است.

محقق در **فصل ششم** به «تجزیه و تحلیل شعارهای انقلاب اسلامی» پرداخته و سپس شعارهای انقلاب را از لحاظ کمی و کیفی، بررسی می‌کند.

برای تجزیه و تحلیل شعارهای انقلاب اسلامی، آنها را در چهار محور زیر مورد بررسی قرار می‌دهد.

• محور اول: شعارهای مربوط به نظام پیشین است که شامل ابعاد فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می‌شود. ۸۸۵ شعار مربوط به شعارهایی هستند که مردم و انقلابیون آنها را در جهت محکوم کردن، مخالفت، ضدیت و اعتراض به نظام حاکم مطرح کرده‌اند.

• محور دوم: شعارهای مربوط به چگونگی سرنگون کردن نظام و رژیم پهلوی است که مجموعاً ۸۶۰ شعار را در بر می‌گیرد. بیشترین تعداد این شعارها، در مقوله‌ی عمل جمعی برای سرنگون کردن نظام متمرکز شده‌اند.

• محور سوم: شعارهای مربوط به بعضی مقوله‌های پس از سرنگونی رژیم و به قدرت رسیدن انقلابیون که ۵۹۳ شعار این محور را تشکیل می‌دهد. بیش‌ترین مقوله مربوط به گروه‌های سیاسی، عملکرد آنها و ایدئولوژی سیاسی است که شاید مهم‌ترین ویژگی این مرحله از فرآیند انقلابی است.

• محور چهارم: شعارهای مربوط به شخصیت‌های سیاسی انقلاب که در مورد ۱۴ نفر بوده و ۶۴۳ شعار را شامل می‌شود. البته در مورد شخصیت‌های انقلابی، اختلاف نظرهای فاحشی وجود دارد.

نقد و بررسی

- در صفحات ۱۹۸-۱۹۶، نمودارهایی که فضای خالی برای آنها تعبیه شده است، ارائه نشده‌اند.
- کتاب پیش رو، دارای دو بخش و شش فصل است که مؤلف در سخن ابتدایی اشاره داشته که مجموعه دارای دو بخش و هفت فصل می‌باشد.
- در کل فصل‌های کتاب، جملات تکراری و همسان متعددی به چشم می‌خورد که اشاره به آنها ضرورتی نداشته است.
- اگر شعرها به جای حروف الفبا، موضوعی دسته‌بندی شده بودند، مفیدتر بود. چرا که علاوه بر اینکه سیر تاریخی شعرها مشخص می‌شد، تغییرات و تحولاتی که در آنها به مرور زمان ایجاد شده بود، نوعی تحلیل تاریخی شعرها می‌توانست قلمداد شود.
- برای تکمیل کار، لازم بود از شعرهایی که توسط گروه‌های مختلف مطرح شده بود (اعم از گروه‌های سیاسی، اقلیت‌های مذهبی و غیره) استفاده می‌شد.
- برای تبدیل کردن یک اثر پژوهشی به کتاب - که معمولاً مخاطب عام دارد، تغییراتی باید روی آن انجام می‌گرفت. از آنجایی که این

کتاب، گزارش یک پژوهش به استاد راهنما است، به ویرایشی خاص و قالب ارائه‌ی خاص نیاز دارد.

- مؤلف از نظریات ابتری استفاده کرده است. بر اساس چه معیاری برخی از نظریات انقلاب آمده است؟ اگر قرار بود نظریات انقلاب ذکر شود، نظریات جدید و مدرن‌تری در این باره، قابل طرح است.
- در بعضی مطالب، توضیحات اضافی و تکراری وجود دارد که نیازی به آنها نیست.
- روی هم‌رفته در بسیاری از مباحث کتاب به نظر می‌رسد که کلاس درس برقرار است و نویسنده می‌خواهد درس پس دهد، در صورتی که کتاب ویژگی‌های خاص خود را دارد.
- با وجود کاستی‌های مطرح شده، این نوشتار در نوع خود تازگی دارد و می‌تواند برای پژوهشگران، مورد استفاده قرار گیرد.